

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Розглядаються деякі підходи до проблеми розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання у післядипломній педагогічній освіті, а також до моделювання професійної компетентності зазначеної категорії.

Ключові слова: компетентність, майстер виробничого навчання, післядипломна педагогічна освіта, модель розвитку.

Постановка проблеми

Вступ. Структурно-функціональний аналіз педагогічної діяльності майстра виробничого навчання є необхідною передумовою визначення цілей і змісту навчально-виробничої його діяльності; специфіки сучасних технологій в регіонах, що впливають на підвищення професійно-педагогічного рівня майстра виробничого навчання та результатів навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів, і водночас є основою для визначення напрямів та етапів розвитку його компетентності в цілому.

Розвиток України як демократичної держави з розвиненою ринковою економікою пов'язане зі значними змінами в усіх сферах життєдіяльності країни, зокрема виробничій. Ці зміни стосуються, насамперед, освіти, яка покликана забезпечувати не тільки інтелектуальний потенціал суспільства, а й готувати фахівців нового типу відповідно до потреб сучасного виробництва. Підготовка конкурентоспроможних спеціалістів, передусім робітничих професій, потребує не лише значних матеріальних ресурсів, а й наявності висококваліфікованих інженерно-педагогічних кадрів.

Національною доктриною розвитку освіти України як пріоритетний напрям реформування діяльності професійно-технічних навчальних закладів визначено істотне оновлення навчально-виробничого процесу.

Теоретичною основою з'ясування вагомості професійної і психолого-педагогічної діяльності майстра виробничого навчання є висновки вчених С. Батишева, А. Біляєвої, С. Гончаренко, Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Скакуна, О. Щербак, Л. Шевчук та ін. [6; 8; 9].

Аналіз публікацій та досліджень. Визначаючи оновлений зміст і вимоги до розробки моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання, досліджено професійну підготовку викладачів у працях В. Лозовецької, В. Олійника, О. Пехоти, Л. Шевчук, С. Данченко, Л. Гончаренко [2–4].

В. Лозовецька пропонувала розглядати модель підготовки молодшого спеціаліста з урахуванням системи його умінь, зокрема — з організації виробництва, прогнозування результатів виробничої діяльності, та характеризувати якість продукції на основі дотримання технічних вимог і технологічних параметрів виробництва, ефективного використання матеріалів енергоресурсів [1].

В. Олійник здійснив теоретичне обґрунтування моделі з управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти та схарактеризував соціально-педагогічні умови становлення і розвитку системи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти, розкрив методологічні особливості та концептуальні й організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти, зокрема і майстрів виробничого навчання у сучасних умовах [5].

О. Пехота, запропонувавши модель процесу неперервного навчання, вважала, що в основу цієї моделі має бути покладена теоретична модель індивідуальності вчителя для забезпечення свого особистісного професійного розвитку [7].

В основу моделювання Л. Шевчук покладено взаємозв'язок самостійних структур діяльності педагога, які визначалися на основі підструктур «знати» та «володіти» [14].

Отже, здійснюючи аналіз моделювання процесу підвищення кваліфікації педагогів у системі післядипломної освіти, ми визначили напрями, що складають фундамент для моделювання процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів, та розробили власну модель.

Наша *мета* — проаналізувати наукові підходи до проблеми розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання у післядипломній педагогічній освіті, а також до моделювання професійної компетентності зазначеної категорії.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до Закону України «Про освіту», профтехосвіта стала складовою національної системи освіти. Створено нову нормативно-правову базу профтехосвіти, базисом якої є: Закон України «Про професійно-технічну освіту», «Положення про професійно-технічний навчальний заклад», «Положення про ступеневу професійно-технічну освіту», «Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти» тощо.

Закон України «Про професійно-технічну освіту» зазначає (ст. 45): «До педагогічних працівників професійно-технічної освіти належать викладачі, вихователі, майстри виробничого навчання, старші майстри виробничого навчання, інструктори виробничого навчання, методисти, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники професійно-технічних навчальних закладів та інші працівники, які беруть безпосередню участь у навчально-виховній роботі».

Провідні положення концепції професійної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства визначають зміст та основні напрями діяльності майстра виробничого навчання та інших інженерно-педагогічних працівників професійних навчально-виховних закладів. Керуючись цим документом у повсякденній роботі, здійснюючи поточне та перспективне планування діяльності професійних закладів різного типу, необхідно практично реалізувати концепцію з урахуванням конкретних галузевих і територіальних умов та особливостей історичного, соціально-економічного і національно-культурного розвитку кожного регіону [6; 10; 11].

Основні завдання професійної освіти в сучасних умовах:

- створення умов для набуття кожною людиною професії і включення її в суспільно-корисну, продуктивну працю відповідно до її інтересів та здібностей;
- задоволення поточних і перспективних потреб народного господарства в кваліфікованих, конкурентоздатних робітниках, що мають широкий політичний кругозір, професійну мобільність, загальну культуру;
- забезпечення перепідготовки робітничих кадрів, підвищення їхньої кваліфікації відповідно до сучасних вимог науково-технічного розвитку та потреб виробництва, які швидко змінюються.

Формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів професійного навчання В. Супрун розглядає як цілісний процес їхнього особистісного і професійного зростання, який забезпечує умови для реалізації цього завдання в системі освіти, набуття та подальшого розвитку професіоналізму, що сприяє успіху в професійній діяльності педагога. Рівень професійної компетентності педагога позначається не тільки на його професійній діяльності, а й на самому процесі його життя, самореалізації як засобу самоутвердження через самовираження і саморозвиток.

Як зазначає В. Балакін, у розрізі сучасних вимог до підготовки майстрів виробничого навчання від інститутів післядипломної освіти чекають:

- розроблення механізму оновлення змісту підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних працівників з урахуванням державних стандартів професійної освіти;

- постійного підвищення професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти протягом усього життя;
- діагностики рівня психолого-педагогічних знань слухачів, їх тестування і як результат – пропонування гнучких спецкурсів з психолого-педагогічних дисциплін;
- тісного поєднання змісту навчальних курсів з педагогіки і психології з методикою проведення занять в ПТНЗ;
- запровадження практичних занять для слухачів курсів, враховуючи спеціалізацію навчального закладу, в якому вони працюють;
- сприяння в розробленні, апробації та впровадженні передового педагогічного досвіду тих слухачів курсів, які мають схильність до наукових досліджень.

Педагогічна компетентність майстра виробничого навчання — інтегративна риса, що включає знання, вміння, навички, зафіксовані у кваліфікаційних вимогах, та особистісні нахили й орієнтири щодо розвитку особистісної культури, поглиблення власного досвіду, здійснення інноваційної діяльності.

Сучасний вчитель, майстер виробничого навчання має володіти такими компетентностями, як:

- громадянська компетентність;
- соціальна компетентність;
- загальнокультурна компетентність;
- уміння вчитись;
- технологічна компетентність;
- науково-методична компетентність;
- прогностична компетентність;
- комунікативна компетентність;
- здоров'язберігальна компетентність;
- налаштованість на саморозвиток і самовдосконалення;
- рефлексивна компетентність тощо.

Тому під час проектування моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання ми враховували, що вона має ґрунтуватися на системі компонентів, які формуватимуть його професійно-педагогічну компетентність; відповідних організаційно-педагогічних умовах, що дасть змогу забезпечити якісну підготовку фахівця; визначенні рівнів компетентності майстрів виробничого навчання залежно від їхнього педагогічного та практичного досвіду, етапів підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності майстрів виробничого навчання [12; 13].

Враховуючи зміст моделей, спрямованих на компетентнісний розвиток фахівців, ми дійшли висновку, що модель розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання має ґрунтуватися на таких компетенціях: мотиваційній; психолого-педагогічній; інтелектуально-когнітивній; аутопсихологічній; технологічній; методичній; комунікативній. Ці компетенції в нашому дослідженні розглядаються як складові професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання в цілому.

До першої компетенції професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання ми віднесли — мотиваційну, основними складовими якої є інтереси, прагнення, цілі, мотиви й ідеали педагогічної діяльності майстра виробничого навчання.

Психолого-педагогічна компетенція передбачає: володіння педагогічною діагностикою; уміння будувати педагогічно доцільні взаємини з учнями й здійснювати індивідуальну роботу на основі результатів педагогічного діагностування; знання основ вікової психології, психології міжособистісного й педагогічного спілкування, виробничої психології; уміння пробуджувати та розвивати в учнів стійкий інтерес до вибраної професії, постійного удосконалення фахових знань і умінь.

Інтелектуально-когнітивна компетенція забезпечує здатність людини до здійснення процесу пізнання і до ефективного рішення проблем, а саме інтелектуально-

когнітивна компетенція, як складова професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання, є системою загальнонаукових, педагогічних і психологічних знань, фахових знань, які набуті, систематизовані та розвиваються за допомогою цих видів інтелекту та професійного мислення.

До професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання ми відносимо і технологічну компетенцію, яка має дві складові: педагогічну та виробничу.

Зміст технологічної компетенції, що пов'язаний з педагогічною діяльністю майстра виробничого навчання, полягає у проектуванні змісту професійно-практичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; плануванні навчально-виробничого процесу в навчальних майстернях і на об'єкті; створенні системи сучасних засобів виробничого навчання; розробленні критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з виробничого навчання і виробничій практиці; здійсненні аналізу якості підвищення ефективності навчального процесу, досягненні якісних прогностичних результатів виробничого навчання; реалізації визначеної освітньої мети, що забезпечує якісну професійну підготовку майбутніх фахівців.

До технологічної компетенції майстра виробничого навчання необхідно включити наявність високого кваліфікаційного розряду з основної та суміжних професій, за якими ведеться професійно-технічне навчання у закріпленій за ним групі.

Основу методичної компетенції складають педагогічна техніка, методики проведення виховних заходів, культура педагогічної діяльності, культура стимулювання й організація навчальної діяльності учнів, методика організації процесу виробничого навчання, розроблення та запровадження сучасних методик виробничого навчання.

До складової професійно-педагогічної компетентності ми віднесли і комунікативну компетенцію.

Комунікативну компетентність розглядають як орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді індивіда; здатність ефективно взаємодіяти з довколишніми, завдяки розумінню себе та інших у постійному видозміненню психічних станів, міжособистісних стосунків і умов соціального оточення; орієнтація людини в самій собі — власному психологічному потенціалі, в ситуації та завданні; готовність і вміння налагоджувати контакт тощо.

Винятково важливим є визначення організаційно-педагогічних умов забезпечення розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання, а саме: оновлення змісту розвитку професійно-педагогічної компетентності, розвиток методичної компетентності у міжкурсний період, оволодіння інформаційними і телекомунікаційними технологіями, участь у професійних тренінгах і майстер-класах; залучення майстрів виробничого навчання до участі в конкурсах професійної майстерності.

Складовою моделі є визначення рівнів професійно-педагогічної компетентності майстрів виробничого навчання з урахуванням їхнього професійного і педагогічного досвіду та стажу роботи в професійно-технічному навчальному закладі, наявності підвищеного і високого кваліфікаційного розряду, присвоєного педагогічного звання.

До початкового професійно-педагогічного рівня ми віднесли майстрів виробничого навчання з недостатнім професійним і педагогічним досвідом: фахівців, які щойно закінчили вищий навчальний заклад фахівці з вищою освітою, яка за своїм фахом була відмінною від відповідної професійної спрямованості; фахівців, які прийшли з виробництва; випускників вищих професійних училищ, які набувають заочну освіту у вищих навчальних закладах, а також фахівців зі стажем роботи в професійно-технічному навчальному закладі один рік.

До середнього професійно-педагогічного рівня віднесено фахівців з досвідом роботи понад п'ять років, які мали достатній педагогічний досвід роботи в професійно-технічних навчальних закладах; наявність кваліфікаційного розряду з основної професії не нижче ніж четвертий розряд та суміжні третій та четвертий розряди.

До високого професійно-педагогічного рівня ми віднесли майстрів виробничого навчання зі стажем роботи понад 10 років, які мали відповідну вищу освіту, великий педагогічний і методичний досвід роботи в професійно-технічному навчальному закладі, з присвоєнням педагогічного звання «Майстер першої категорії», високу робітничу кваліфікацію з основної професії (5-й та 6-й розряди), та з суміжних професій (4-й та 5-й розряди) і свої творчі напрацювання з методики професійного навчання.

Підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти майстрами виробничого навчання є головним етапом розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Відомо, що підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників системи ПТО є складовою загальною системою неперервної освіти особистості.

Прийнято вважати, що інститути післядипломної освіти є не лише центрами систематичного проведення курсів підвищення кваліфікації, а й центром організації самостійної роботи педагогів, а діяльність Інституту мусить мати випереджувально-модельовальний характер щодо діяльності освітніх установ регіону та враховувати: інтенсифікацію навчально-виховного процесу, новий зміст і форми його організації, соціокультурну і ціннісну переорієнтацію освітньої діяльності.

Самоосвіта забезпечує потребу в творчості, реалізації власного професійного й особистісного потенціалу, прагнення до самовдосконалення. Відомо, що самостійна пізнавальна діяльність людини спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей. Окрім того, самоосвіта є умовою розвитку, самоутвердження та самореалізації особистості і складовою навчання її протягом життя. Л. Шевчук акцентує увагу на тому, що самоосвіті належить центральне місце у системі післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, оскільки вона відіграє вирішальну роль у становленні особистості та її вдосконаленні.

Ефективність самоосвіти залежить від таких психолого-педагогічних умов: побудови процесу самоосвіти відповідно до логіки сучасного розвитку дидактики з врахуванням особливостей суб'єкта педагогічної підготовки; можливість вибору альтернативних варіантів програм самоосвіти у міжкурсовий період; сприяння розвитку творчої особистості педагога; індивідуалізація самоосвітньої педагогічної підготовки; випереджувальний характер системи педагогічної самоосвіти; розвиток творчої активності особистості.

Висновки

Отже, на основі вищезазначеного можна зробити висновок, що модель розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання ґрунтується на основних компетенціях, які входять у структуру діяльності майстра виробничого навчання, організаційно-педагогічних умовах, рівнях компетентності на етапах розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання і може стати основою для визначення цілей, змісту, форм і методів удосконалення як професійного, так і педагогічного їх зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куценко В. Економіка знань потребує умілих рук [електронний ресурс] / В. Куценко. — Режим доступу : // <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/613/54426>
2. Лозовецька В. Т. Теоретико-методологічні основи професійного навчання молодшого спеціаліста сільськогосподарського профілю: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. / В. Т. Лозовецька. — К., 2002. — С. 37; 86; 138–141.
3. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. / за ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. — К. : Вища шк., 2003. — 323 с.

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2000 р. № 582 // Професійно-технічна освіта. — 2004. — № 3, 4.

5. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: моногр. / В. В. Олійник. — К.: Міленіум, 2003. — С. 198–216.

6. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: навч.-метод. посіб. / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук, Н. М. Розенберг [та ін.]. — К.: Вища шк., 1994. — 383 с.

7. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. М. Пехота. — К., 1997. — 430 с.

8. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. — Черкаси: Вибір, 2002. — 322 с.

9. Профессиональная компетентность. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т. / под ред. С. Я. Батышева. — М., 1999. — Т. 2. — С. 383.

10. Скакун В. А. Методика производственного обучения в схемах и таблицах / В. А. Скакун. — М.: Изд. отдел НОУ ИСОМ, 2004. — 175 с.

11. Скакун В. А. Организация и методика профессионального обучения: учеб. пособие / В. А. Скакун. — М.: ФОРУМ: Инфра, 2007. — 336 с.

12. Скакун В. А. Основы педагогического мастерства: учеб. пособие / В. А. Скакун. — М.: ФОРУМ: ИНФРА, 2008. — 208 с. — (Серия «Профессиональное обучение»).

13. Тархан Л. З. Организация производственного обучения в ПТУЗе: учеб.-метод. пособие / Л. З. Тархан, М. И. Мыхнюк. — Симферополь, 2003. — 200 с.

14. Шевчук Л. І. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. І. Шевчук. — К., 2001. — С. 124–132.

Гедыш О. М.

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАСТЕРОВ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Рассматриваются некоторые подходы к проблеме развития профессиональной компетентности мастеров производственного обучения в последипломном педагогическом образовании, а также к моделированию профессиональной компетентности указанной категории.

Ключевые слова: компетентность, мастер производственного обучения, последипломное педагогическое образование, модель развития.

Gediesh O. M.

THE PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TRAINERS IN GRADUATE TEACHER EDUCATION

The article deals with only a few approaches to the development of professional competence of trainers in graduate teacher education, as well to the modeling of professional competence in this category.

Key words: competence, the master of production training, post-graduate teacher education, the development model.